

# Določevalni ključ: PERUNIKE – MAVRIČNE ROŽE

Besedilo: Špela Novak

Ilustracije: Petra Muhič

Že v starem Egiptu so perunike veljale za cvetlice kraljev. Rodovno ime *Iris* izvira iz grške besede za mavričo in se verjetno nanaša na pogosto zelo barvite cvetne liste ali veliko barvno raznolikost vrst. Slovanski narodi so to cvetlico povezovali z bogom neba in strele Perunom, iz česar izhaja tudi slovensko ime rastline. V srednjem veku je rastlina veljala za simbol viteštva, njeni pokončni listi naj bi simbolizirali vero, modrost in plemenitost. Cvet perunike se pojavlja v grbih mnogih plemiških družin, zlasti francoske kraljeve dinastije. Občina Laško ima perunike tudi v svojem grbu.

Rod *Iris* spada v družino, ki se po njem imenuje – perunikovke (Iridaceae). Listi perunik so suličasti ali črtalasti, v tleh pa imajo močno koreniko. Cvetovi so trištevni: trije daljši, po navadi bolj barviti zunanji cvetni listi so upognjeni navzdol, trije manjši in manj barviti listi pa so pokončni. Na sredini večjih zunanjih listov so rumene proge, ki usmerjajo opraševalce k nektarju pod kraki brazde. Ti so sploščeni in razširjeni, spominjajo na venčne liste. K spodnji strani brazde so prilegli prašniki. Ko opraševalec leze proti nektarju, se



Sibirska perunika (*Iris sibirica* subsp. *sibirica*). (foto: Branka Trčak)

s hrptom podrgne ob prašnike in nanj pade pelod, ki ga potem odnese na drugo rastlino ali drug cvetni list. Ko se s hrptom podrgne ob spodnji končni del brazde, pride do oprašitve.

V Sloveniji po navedbah v Mali flori Slovenije uspeva 7 vrst perunik, dve vrsti pa se delita še na dve oz. tri podvrste. Nekatere uspevajo na vlažnih, druge pa na toplih, suhih rastiščih. Oba habitata večkrat ogrožajo različni dejavniki (gnojenje, reguliranje potokov, zaraščanje, erozija ...), nekatere vrste oz. podvrste pa so pomembne, ker so endemične ali redke. Zato so pri nas vse perunike zavarovane, nekatere pa tudi uvrščene na Rdeči seznam. Izjema je tujerodna smrdljiva perunika (*Iris foetidissima*), ki izvira iz zahodne Evrope in severozahodne Afrike ter jo pri nas redko najdemo na senčnih legah v gozdu in med grmovjem na Primorskem. Verjetno najbolj pogosta in najlažje prepoznavna je rumenocvetna vrsta – vodna perunika (*Iris pseudacorus*). Uspeva ob vodnih jarkih, stoječih in počasi tekočih vodah, v močvirjih in trstiščih. Vrsta vlažnih rastišč je tudi sibirska perunika (*Iris sibirica* subsp. *sibirica*), ki uspeva na močvirnih travnikih. Uvrščena je na Rdeči seznam kot ranljiva vrsta. Ostale vrste so rastline suhih rastišč. Kojniška perunika (*Iris sibirica* subsp. *erirrhiza*) je zelo podobna sibirski, za razliko od nje pa uspeva na suhih travnikih in je v Sloveniji endemična (sega tudi preko meje na Hrvaško). Uspeva v Julijskih Alpah, na Kojci, Banjščicah, Nanosu, Lonici, Snežniški planoti in v Čičariji. Za opredelitev njene ogroženosti je na voljo premalo podatkov, zato je kot premalo znan takson uvrščena tudi na Rdeči seznam. Po dolgih pritličnih listih, ki presegajo steblo, prepoznamo travnolistno peruniko (*Iris graminea*), ki uspeva na suhih travnikih in med grmovjem. Nemška perunika (*Iris germanica*) je gojena kot okrasna rastlina, ponekod pa tudi podivja. Zelo podobna nemški je hrvaška perunika (*Iris croatica*), ki je nekateri niti ne priznavajo kot svojo vrsto, pač pa jo obravnavajo kot nemško peruniko. Pri nas je znana samo s Socke pri Vitanju in Donačke gore, zato je kot redka vrsta uvrščena na Rdeči seznam.

Pri nas ločimo tri podvrste blede perunike (*Iris pallida*). Tipsko podvrsto (*I. pallida* subsp. *pallida*) pri nas najdemo samo podivjano, naravno pa uspeva južneje, na Balkanskem polotoku. Ilirska perunika (*Iris pallida* subsp. *illyrica*) je kot novo podvrsto opisal T. Wraber, v nekaterih drugih florah pa to peruniko obravnavajo kot svojo vrsto (*Iris illyrica*). Pogosta je na suhih kraških travnikih in med skalovjem v submediteranskem fitogeografskem območju. V Bohinju in Posočju uspeva druga podvrsta blede perunike, in sicer južnoalpska perunika (*Iris pallida* subsp. *cengialti*). Primerki te podvrste iz Bohinja so bili opisani kot posebna oblika (forma ali varieteta), imenovana bohinjska perunika (f. *vochinensis*). Južnoalpska perunika je vrsta melišč in kamnitih pobočij, endemična je v južnih Alpah.



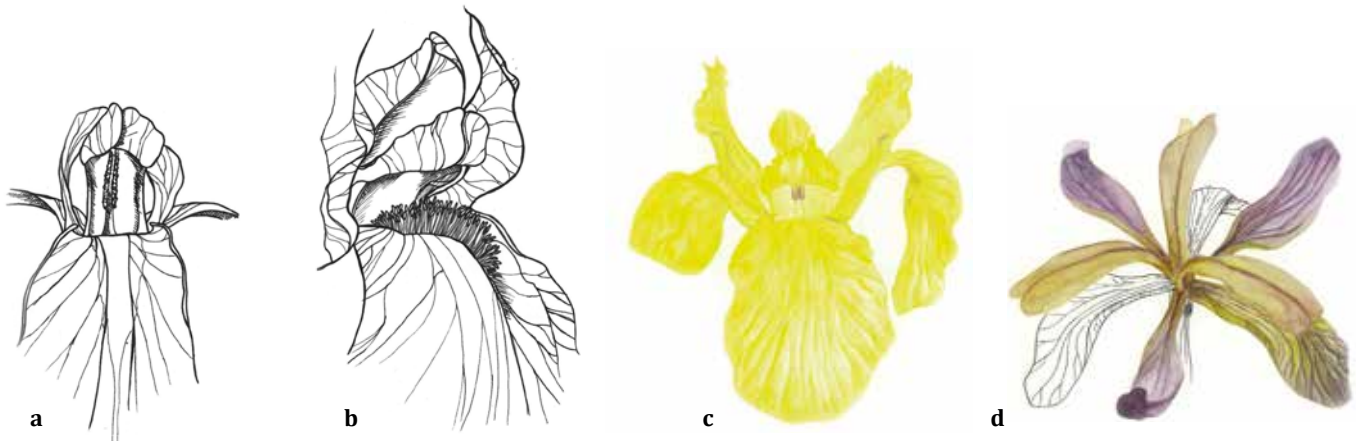
Travnolistna perunika (*Iris graminea*). (foto: Sanja Behrič)



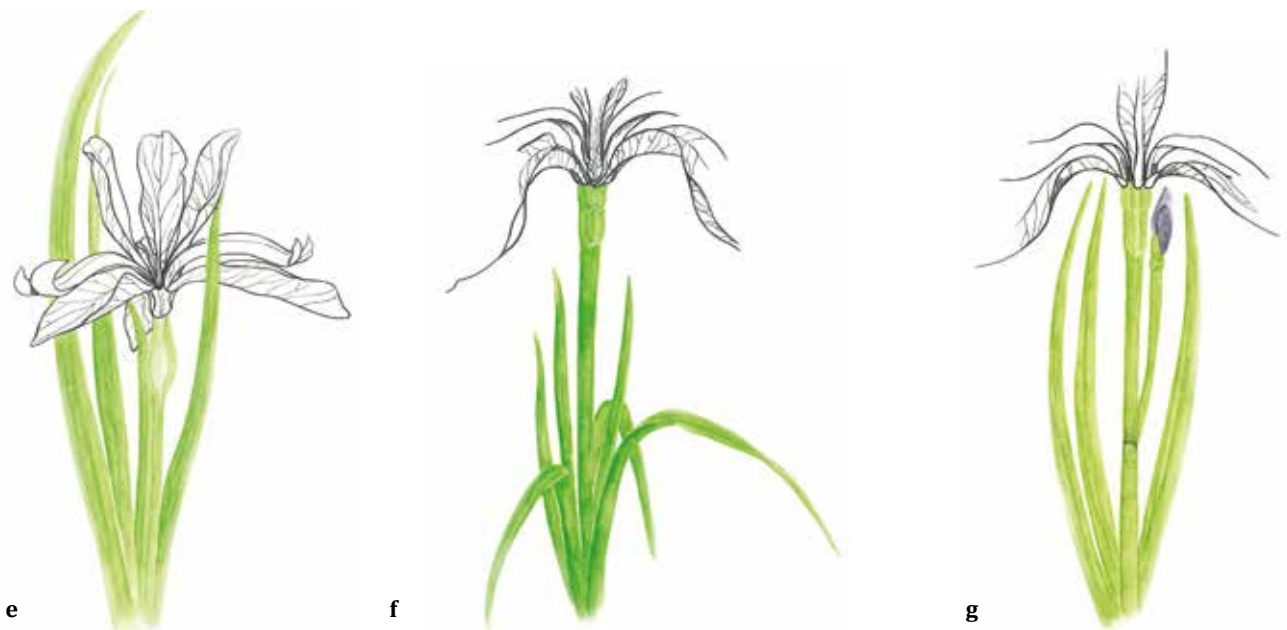
Južnoalpska perunika (*Iris pallida* subsp. *cengialti*). (foto: Amadej Trnkoczy)

## DOLOČEVALNI KLJUČ:

- 1 Zunanji cvetni listi na zgornji strani brez gostih večceličnih laskov (a). ..... 2  
 1 Zunanji cvetni listi na zgornji strani z gostimi večceličnimi laski - brkati (b). ..... 6

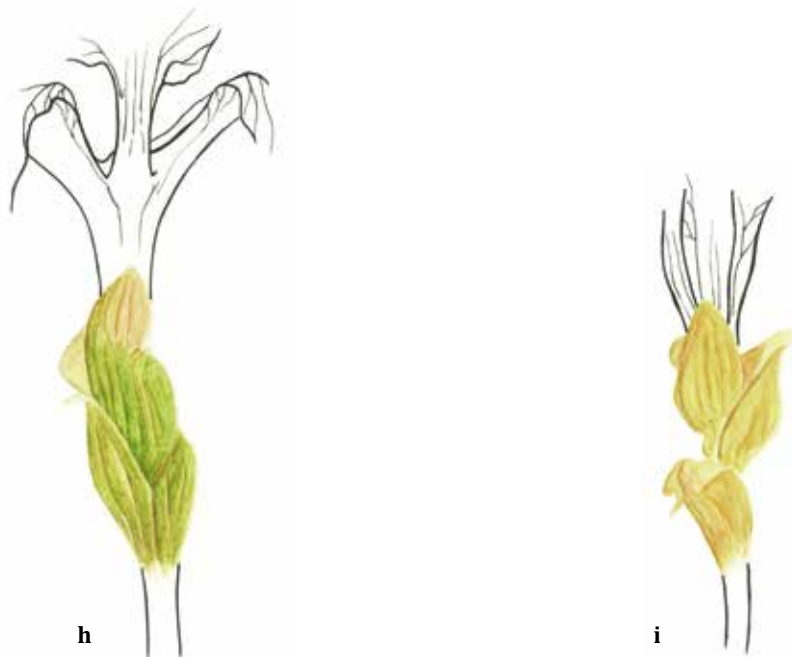


- 2 Vsi cvetni listi živo rumeni (c). ..... vodna perunika (*Iris pseudacorus*)  
 2 Vsaj spodnji cvetni listi svetlomodri, blede ali temno vijoličasti, redko blede rumeni. .... 3  
 3 Notranji (zgornji) cvetni listi široko razprostrti, blede vijoličasti do blede rumeni. Brazda rumeno vijoličasta (d).  
 ..... smrdljiva perunika (*Iris foetidissima*)  
 3 Notranji (zgornji) cvetni listi pokončni, temno vijoličasti do modri. Brazda vijoličasta, nikoli rumena. .... 4  
 4 Pritlični listi razločno daljši od cvetnih stebel (e), steblo sploščeno in krilato, visoko največ 40 cm. Cvetovi oddajajo prijeten vonj. .... travnolistna perunika (*Iris graminea*)  
 4 Pritlični listi krajši ali tako dolgi kot cvetna stebela (f, g), steblo okroglo ali le malo sploščeno, višje od 40 cm. Cvetovi brez vonja. .... (*Iris sibirica*) 5



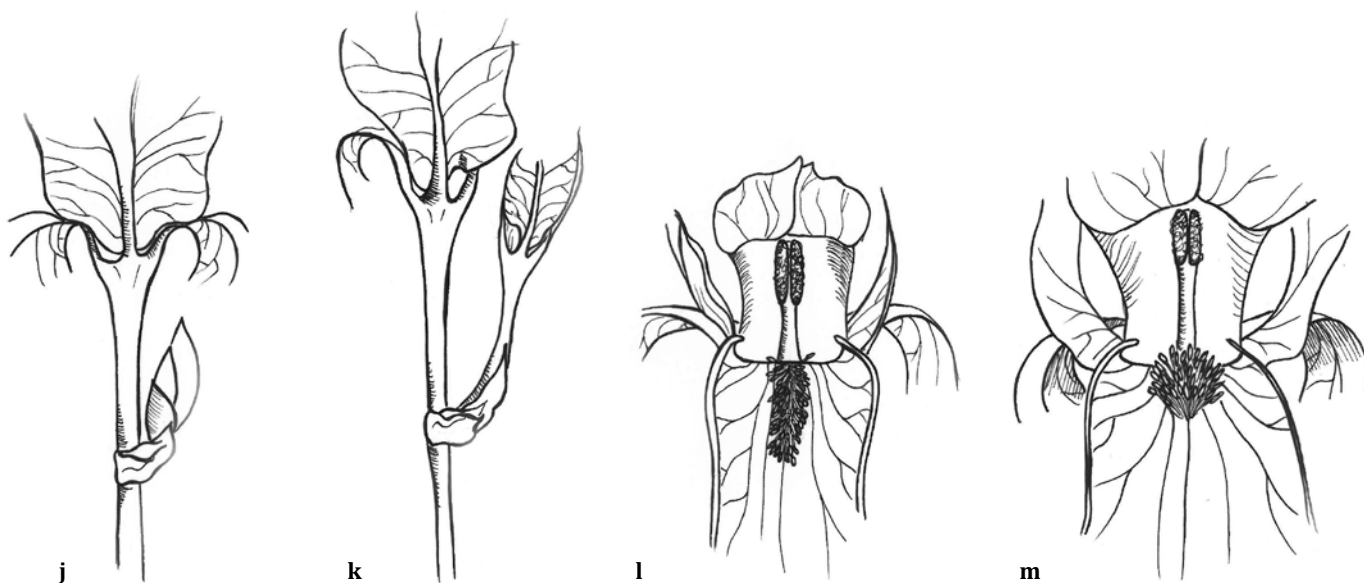
- 5 Rastlina vlažnih rastišč. Steblo okroglo in visoko okoli 50 cm. Listi razločno krajši od stebela (f). ..... sibirska perunika (*Iris sibirica* subsp. *sibirica*)  
 5 Rastlina suhih travnikov. Steblo sploščeno do okroglo, visoko 60-70 cm. Listi komaj krajši od stebela (g).  
 ..... kojniška perunika (*Iris sibirica* subsp. *erirrhiza*)

- 6 Podporni listi v času cvetenja povsem suhokožnati (i). ..... (*Iris pallida*) 7
- 6 Podporni listi v času cvetenja vsaj spodaj zeleni (h). ..... 8







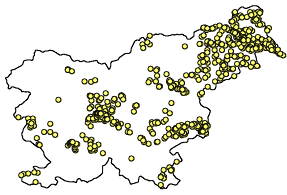
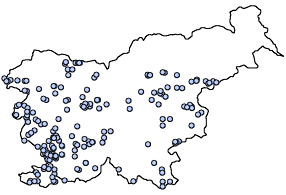
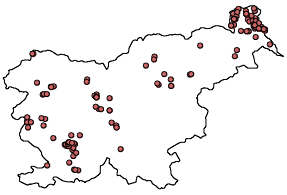
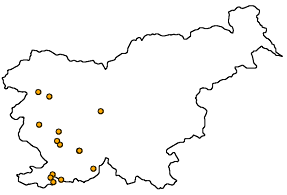
- 7 Cvet pod najvišjim cvetom na razločnem, vsaj 3 cm dolgem peclju (k). Na steblu po navadi 2, redko 3 cvetovi. .... južnoalpska perunika (*Iris pallida* subsp. *cengialti*)
- 7 Cvet pod najvišjim cvetom sedeč ali na kratkem, največ 1,5 cm dolgem peclju (j). Steblo 2- do 5-cvetno. .... ilirska perunika (*Iris pallida* subsp. *Illyrica*)











- 8 Prašnice in prašnične niti enako dolge (l). Podporni listi v času cvetenja niso izrazito napihnjeni. .... nemška perunika (*Iris germanica*)
- 8 Prašnice krajše od prašničnih niti (m). Podporni listi v času cvetenja izrazito napihnjeni. .... hrvaška perunika (*Iris croatica*)





Številne občine in plemiške družine imajo v svojih grbih upodobljeno peruniko, čeprav jo pogosto zamenjujejo za lilijo. Heraldična upodobitev cveta perunike je dobila ime *Fleur-de-Lis* in jo najdemo v številnih evropskih grbih. Tako je upodobljena v grbih (zgoraj, z leve) občine Laško, okrožja Saint-Denis v Franciji in v grbu Krajevne skupnosti Petrovče, kjer so peruniko (poimenovano sicer lilija) umestili v grb kot simbol čistosti, nedolžnosti, jasnosti in luči. Perunike srečamo tudi v logotipih in emblemih, kot npr. pri slovenski skavtski organizaciji (spodaj levo) in v letih 1992–1995 obstoječi Armadi Bosne in Hercegovine (spodaj desno), kjer so perunike uporabljali tudi na činih. Peruniko v znakih povezujejo tudi z Marijo, saj naj bi bila njen znakovni atribut in lahko nadomešča njeno heraldično človeško postavo. Perunikino privlačnost so uporabili tudi ezoteriki, pri katerih trolistni simbol predstavlja tri univerzalne vidike ezoterične vede – rdeči listič predstavlja prvi vidik, voljo in namen, modri listič predstavlja ljubezen in modrost, zeleni pa dejavno inteligenco. Na sliki (spodaj na sredini) logotip spletne strani *Drugi vidik*.

slovensko ime	vodna perunika	travnolistna perunika	sibirska perunika	kojniška perunika
strokovno ime	<i>Iris pseudacorus</i>	<i>Iris graminea</i>	<i>Iris sibirica</i> subsp. <i>sibirica</i>	<i>Iris sibirica</i> subsp. <i>erirrhiza</i>
fotografija	 (foto: Tanja Menegalija)	 (foto: Branka Trčak)	 (foto: Branka Trčak)	 (foto: Alenka Mihorič)
čas cvetenja	maj–junij	maj–junij	maj	junij
višina rastline	50–100 cm	15–30 cm	50–80 cm	60–90 cm
razširjenost v Sloveniji <small>(zemljevidi: Center za kartografijo favne in flore)</small>				
habitat	ob stoječih in počasi tekočih vodah, vodnih jarkih in na močvirjih	suhi travniki, topla grmišča	močvirni travniki	suhi kraški travniki

slovensko ime	smrdljiva perunika	nemška perunika	hrvaška perunika	južnoalpska perunika	ilirski perunika
strokovno ime	<i>Iris foetidissima</i>	<i>Iris germanica</i>	<i>Iris croatica</i>	<i>Iris pallida</i> subsp. <i>cengialti</i>	<i>Iris pallida</i> subsp. <i>illyrica</i>
fotografija	 (foto: Peter Valič)	 (foto: Božo Frajman)	 (vir: Roberta F., Wikimedia)	 (foto: Amadej Trnkoczy)	 (foto: Sanja Behrič)
čas cvetenja	maj–julij	maj–junij	maj–junij	maj–julij	maj–junij
višina rastline	40–90 cm	50–100 cm	30–70 cm	20–60 cm	20–60 cm
razširjenost v Sloveniji					
(zemljevidi: Center za kartografijo favne in flore)					
habitat	okrasna rastlina, senčni gozdovi in grmovja, podivjano	okrasna rastlina, suha kamnita pobočja, podivjano	skalnata pobočja	melišča in kamnita grmovnata pobočja	suhi kraški travniki in skalovja

## SKRIVNOSTNI AKROBAT. ALI STE GA VIDELI?

Iskanje rumenega kamenjaka (*Sympetrum flaveolum*) je zaradi njegove biologije težavno. Letošnja sezona, polna padavin z vmesnimi višjimi temperaturi, je temu kačjemu pastirji kot nalašč.

Vse, ki ste rumenega kamenjaka videli in ga morebiti uspeli fotografirati, prosimo, da nas obvestite o svojih srečanjih z njim. Glede na pretekle podatke ga lokalno lahko pričakujemo po vsej Sloveniji.

Fotografijo ali zgolj najdbo rumenega kamenjaka nam skupaj s podatki o lokaciji in datumom opažanja posredujte na [bilten.trdoziv@gmail.com](mailto:bilten.trdoziv@gmail.com).

Besedilo: Damjan Vinko

Foto: Dejan Kulijer



Rumeni kamenjak ima večji del baze kril obarvan rumeno, kar je na zadnjem paru kril še posebej očitno. Na sliki samica, samci imajo telo obarvano rdeče.